

Familjepedagogisk verksamhet bland flyktingar och zigenare

Gudrun Winfridsson

Sedan 1972 stöder socialstyrelsen en familjepedagogisk verksamhet bland flyktingar och zigenare. Målsättningen är att medlemmar i minoritetsgruppen skall få bättre kännedom om det svenska samhället och att familjer skall hjälpas att frigöra egna resurser att bearbeta problem. Familjepedagogen skall också verka för att svenska institutioner får ökad kunskap om minoritetsgruppen.

Gudrun Winfridsson har i flera år arbetat som konsulent vid socialstyrelsens socialvårdsbyrå, sektionen för invandrar- och flyktingfrågor.

Familjepedagog, familjeterapeut, hemmahosare – begreppsförvirringen är stor när det gäller socialvårdens insatser av det här slaget. Det som utmärker den familjepedagogiska verksamhet bland flyktingar och zigenare som stöds av socialstyrelsen är att familjepedagogen arbetar med en grupp familjer med samma etniska tillhörighet.

Verksamheten startade bland en grupp zigenare 1972 på initiativ av socialstyrelsen. Orsaken var att zigenarnas mest elementära behov inte var tillgodosedda bl.a. grundutbildning för vuxna (alfabetiseringsundervisning). Man försökte "vårda" bort problem hos de enskilda individerna. Problem som hade att göra med den dåliga situationen för gruppen som helhet. Samtidigt saknade de svenska myndigheterna kunskaper om den zigeniska gruppen.

Sedan 1972 har verksamheten utökats och numera finns 150 familjepedagoger anställda i ett 40-tal kommuner. Förutom olika zigeniska grupper finns

familjepedagoger främst för latinamerikaner och asyrier/syrianer.

Målsättningen

Målsättningen med det familjepedagogiska arbetet är att minoritetsgruppen skall få en bättre kännedom om det svenska samhället för att kunna tillgodogöra sig sina rättigheter och fullgöra sina skyldigheter. Familjepedagogen skall försöka få gruppen att frigöra sina egna resurser för att därmed kunna bearbeta sina problem och frågeställningar. Å andra sidan skall han/hon verka för att de svenska institutionerna, myndigheterna etc skall få en ökad kännedom om gruppens kultur och behov för att därmed stå bättre rustade att möta dessa. Familjepedagogerna kan sägas vara brobyggare mellan det svenska samhället och minoritetsgruppen. Av verksamhetens art följer att insatsen skall vara tidsbegränsad.

Fixaren

Eftersom familjepedagogen ofta börjar arbeta bland en grupp som är nyinflyttad till en kommun eller bott där kort tid finns en mängd praktiska detaljer som måste ordnas. Det gäller kyrkoskrivning, ansökan om bostadstillägg, barn tillsyn, bevaka att grundutbildning för vuxna kommer igång, ansökningar om att anhöriga skall få komma till Sverige etc etc. Eftersom många flyktingar och zigenare har en liten kännedom om det svenska samhället och det i vissa grupper dessutom finns många analfa-

Det finns numera cirka 150 familjepedagoger anställda i ett 40-tal kommuner.

.....
*Familjepedagogen är en brobyggare mellan
minoritetsgrupp och det svenska samhället.*
.....

beter kan det bli ett oöverstigligt hinder att fylla i blanketter. En viktig aspekt på "fixandet" är att det görs i samråd med flyktingen/zigenaren så att han/hon lär sig hur man gör för att så småningom kunna klara det själv – detta är en del av den *pedagogiska* rollen.

Många familjepedagoger har målmedvetet gått in för att hålla "fixandet" ifrån sig och hänvisat till andra myndigheter exempelvis invandrarbyrån. Men för att få förtroende i gruppen är det viktigt att familjepedagogen i arbetets första skede kan möta det behov av hjälp som finns och som under den första tiden i kommunen till helt övervägande del består av praktiska problem.

Informatör

En viktig uppgift är att informera gruppen om det svenska samhället och den svenska kulturen. Detta sker dels i samband med att man försöker lösa ett aktuellt problem för en bestämd person men också i form av informationsmöten för en större grupp. I vissa frågor har informationen karaktären av ömsesidigt informationsutbyte exempelvis när det gäller barnuppfostran. Stor flexibilitet måste råda här. I några kommuner har familjepedagogerna i informations syfte fått till stånd kvinnogrupper och initierat föräldragrupper på dagis.

Den andra målgruppen för information är svenska myndigheter och institutioner. Familjepedagogerna får genom sin nära kontakt med minoritetsgruppen stor kunskap om gruppens kultur och speciella behov och kan sedan föra detta vidare till socialvårdsorgan, arbetsförmedling, hälso- och sjukvården, utbildningsanstalter, bibliotek etc.

Stöd åt en enskild familj

Även om familjepedagogens arbete går ut på att förebygga sociala problem får han/hon ibland hjälpa till att stödja familjer där sådana redan uppstått. Hastiga uppbrott, många flyttningar både före och

.....
*Den första tiden behöver flyktingen mest hjälp
med praktiska problem.*
.....

efter ankomsten till Sverige, osäkerheten före det att arbets- och uppehållstillstånd erhållits är några faktorer som bidrar till att psykosomatiska problem uppstår redan efter en kort vistelse i Sverige. När det gäller latinamerikanerna har också fängelsevisiteter och tortyr bidragit till behov av terapeutiska insatser. Tillgången på tvåspråkig personal med insikt i flyktingarnas kulturella bakgrund och speciella problematik är ofta obefintlig eller helt otillräcklig inom samhällets ordinarie apparat; psykiatriska kliniker, PBU, familjerådgivning. Därför ställs krav på familjepedagogerna att arbeta även med sådana problem. Strävan skall dock vara att föra över dessa uppgifter till rätt instans. I många minoritetsgrupper är de sociala relationerna och det sociala nätverket annorlunda än bland svenskarna. Det måste man också ha klart för sig när man arbetar med att hjälpa en enskild person eller familj.

Samverkan mellan minoritetsgruppen och stor-samhället

En viktig bit i familjepedagogens uppgifter är att arbeta på att förbättra relationerna mellan minoritetsgruppen och de övriga invånarna i samhället. Detta är ett långsiktigt arbete. Det familjepedagogerna kan göra är att se till att möjligheter ges för minoritetsmedlemmarna och svenskarna/andra invandrare att lära känna varandra som individer exempelvis i bostadsområdet, genom hyresgästernas kontaktkommittéer, vid kulturaftnar, eller vid somarmårgårdsverksamhet för barn och ungdomar.

För att ta kontakt utanför sin grupp krävs att man känner trygghet i sin egen grupp. Familjepedagogerna arbetar därför också på att minoritetsgruppen

.....
*Familjepedagogens arbete måste vara väl för-
ankrat både i socialförvaltningen och i minori-
tetsgruppen.*
.....

skall få möjlighet att behålla och utveckla sin egen kultur. Hjälp till att få fram en lokal är här en konkret uppgift.

Variation mellan kommunerna

Några av familjepedagogernas arbetsuppgifter har beskrivits. Dessa skiftar emellertid från kommun till kommun. Förutsättningarna växlar i de olika kommunerna och behoven skiftar för olika minoritetsgrupper. Gruppens vistelsetid i Sverige påverkar också arbetsinriktningen. Det är därför viktigt att en arbetsplan görs upp för den speciella gruppen i den enskilda kommunen. Denna måste vara väl förankrad i kommunens socialförvaltning, hos de politiska beslutsfattarna och i minoritetsgruppen.

En del grupper har egna föreningar. Andra håller på att bilda sådana. Eftersom vissa grupper är okunniga om svensk föreningstradition kan familjepedagogen bistå med hjälp i samband med bildandet. På ett par orter har familjepedagogerna hos studieförbund initierat kurser i förenings- och sammanträdesteknik.

På många orter finns invandrarbyrå vars insatser sträcker sig över ett brett register från att vara tolkförmedling till att arbeta med en rad insatser som somliga familjepedagoger sysslar med. Inte minst gentemot invandrarbyrån och minoritetsgruppens egen förening är det viktigt att man gör en avgränsning av arbetsuppgifterna. Familjepedagogiken skall vara ett *komplement* till andra insatser och inte konkurrerande.

Anställningsförhållanden

Familjepedagogerna är anställda av kommunernas socialförvaltning. Socialstyrelsen ersätter lönekostnader och sociala avgifter när det gäller verksamhet för flyktingar. Beträffande zigenarna (utom de som är flyktingar) är anslaget begränsat men har i regel räckt till att betala lönekostnaderna.

I många kommuner arbetar familjepedagogerna i par eller i en mindre grupp. Det är då en fördel om det bland familjepedagogerna finns både män och kvinnor och både svenskar och de som kommer från minoritetsgruppen. Deras kunskaper kompletterar då varandra; svensken har kunskap om det svenska samhället och assyriern/syrianen, latin-

amerikanen etc om den egna gruppens kultur. Förutsättningarna bör då vara större att minska de negativa konsekvenserna av kulturmötet mellan minoritetsgruppen och storsamhället.

Familjepedagogerna är ofta anställda för högst ett år i taget. Detta hänger samman med att verksamheten varit av försökskaraktär och socialstyrelsen endast har rätt att ge förhandsbesked om ersättning för högst ett år i taget men har också att göra med att insatserna bör ske under en begränsad tid. Det är svårt att arbeta på att utveckla sig själv när man riskerar att bli arbetslös efter utvecklingen. Det är därför viktigt att familjepedagogernas anställningsförhållanden blir bättre. Behovet av personal med den kunskap de besitter är ofta stort inom kommunens olika sektorer och därför bör de kunna beredas annan anställning när den familjepedagogiska insatsen upphört.

Utbildning

I regel har det inte ställts några bestämda krav på utbildningsbakgrund för de som anställts som familjepedagoger. Många är socionomer. Andra är psykologer eller fritidspedagoger.

Eftersom särskild utbildning för familjepedagoger saknas arrangerar socialstyrelsen kurser i samarbete med socialantropologiska institutionen vid Stockholms Universitet. Konferenser anordnas också löpande eftersom familjepedagogerna känner behov av att diskutera arbetet med andra som har liknande arbetsuppgifter och arbetar med samma grupp. I vissa fall har också socialvårdstjänstemän och politiker inbjudits.

Det är viktigt att även familjepedagogerna från den egna gruppen får större kännedom om det svenska samhället. Hösten 1980 startade därför en arbetsmarknadsutbildning för familjepedagoger från den egna gruppen. Utbildningen bedrivs som försöksverksamhet och äger rum på två folkhögskolor.

Dubbla lojaliteter

Familjepedagogen hamnar ofta i en mellanställning. Å ena sidan finns gruppens krav på att man skall ställa upp i olika situationer och påverka myndigheter samtidigt som gruppen inte riktigt accepterar familjepedagogen utan ser henne/honom som so-

Relationerna mellan minoritetsgruppen och övriga invånare behöver ofta förbättras.

cialbyråns förlängda arm – som en kontrollör. Å andra sidan ställer socialförvaltningen ibland orimliga krav på familjepedagogen; att denne skall sköta hela "minoritetsproblemet" och se till att gruppen blir så litet "störande" som möjligt. Denna lojalitetskonflikt blir ofta extra stor för den som kommer från den egna gruppen.

Krav som bör ställas på verksamheten

Den familjepedagogiska verksamheten har årligen utvärderats. Både utvärderingarna och övrig erfarenhet av verksamheten visar på några krav som bör vara uppfyllda för att verksamheten skall ge ett bra resultat.

- Arbetsplan upprättas. Denna måste vara väl förankrad hos ansvariga politiker och tjänstemän.
- Familjepedagogens arbete måste också få stöd hos socialförvaltningens övriga personal vilket bla kan ske genom att kontaktpersoner utses på socialförvaltningen.
- Likaså måste verksamheten innan den påbörjas vara väl förankrad hos den minoritetsgrupp det gäller liksom familjepedagogen under arbetets gång måste vara lyhörd för gruppens behov.
- Det är en fördel om det i kommunen finns en samrådsgrupp med representanter för olika myndigheter mfl som kommer i kontakt med minoritetsgruppen.

Familjepedagogen är inte tolk. Däremot kan en arbetsuppgift sammanfalla med tolkning.

- Familjepedagogerna bör om möjligt föras in i ett kollegialt sammanhang tex tillsammans med samhällsarbetare eller fältassistenter.
- Familjepedagogerna bör få handledning.
- Familjepedagogerna bör föra löpande anteckningar. På så sätt ges möjlighet att avläsa löpande förändringar i arbetet och planera insatser i framtiden.
- Det är en fördel – men svårt att genomföra – om familjepedagogen kan inrikta sin arbetsinsats på några få områden åt gången.
- Familjepedagogerna från den egna gruppen är inga tolkar. Däremot kan ibland en arbetsuppgift sammanfalla med tolkning.
- Avvecklingen av verksamheten måste förberedas noggrant både beträffande de svenska myndigheterna och minoritetsgruppen.

Behövs familjepedagogen?

Det är svårt att ge en rättvisande bedömning av värdet med den familjepedagogiska verksamheten. Såväl kommunerna som flyktingarna upplever emellertid insatserna positivt. Vidare kan konstateras att många kommuner som på kort tid fått inflyttning av stora grupper flyktingar och zigenare inte stått rustade att möta de behov som funnits och att många åtgärder skulle ha fördröjts eller försumrats om den familjepedagogiska verksamheten inte funnits till.